

Stockholm 2025-06-07

Klimat- och näringsdepartementet

Yttrande över remissen av Miljömålsberedningens förslag om en strategi för hur Sverige ska leva upp till EU:s åtaganden inom biologisk mångfald respektive nettoupptag av växthusgaser från Markanvändningssektorn (LULUCF)

Sveriges Hembygdsförbund (SHF) arbetar med generationsmålet och miljökvalitetsmålen. De av miljökvalitetsmålen vi främst arbetar med är de fyra som omfattar vårt kulturlandskap. Vi har sedan några år tillbaka en policy för hur vi strävar efter att uppnå hållbara landskap. Programmet finns tillgängligt på vår hemsida:

<https://www.hembygd.se/shf/hembygdsrelsens-engagemang-for-hallbara-landskap>

SHF har tagit del av rubricerad remiss och vill framföra följande synpunkter.

I det stora hela är vi positivt inställda till att strategin och att den tar ett helhetsgrepp på miljön som sträcker sig över flera sektorsmyndigheters verksamhetsområden. Att bevara den biologiska mångfalden är av vikt för kretslopp, grön infrastruktur, vår existens och det gröna kulturarvet. Att stoppa den negativa trend som gjort att vårt klimat förändrats är livsnödvändigt och därför i allas intresse. Nettoupptaget av växthusgaser behöver öka och beredningens förslag är i stort väl genomtänkta.

SHF har inte blivit inbjudna till dialog i samband med att strategin tagits fram men konstaterar att fler av de förslag som vi kommunicerat i olika råd och nätverk där myndigheter ingått glädjande nog finns med bland förslagen. Till dessa hör följande:

- Ge ideella föreningar möjlighet att söka pengar för projekt som ökar den biologiska mångfalden.
- Möjliggörande för fastighetsägare att skapa bryn i det brukade landskapet.
- Uppbyggande av en trävarubransch för produkter av lövträ.
- Att staten påverkar Sveaskog i en riktning som innebär större miljöhänsyn.
- Naturvårdande skötsel av skyddad natur.

Synpunkter på strategins förslag

Sveriges hembygdsförbund stödjer grundtanken att åtgärderna i förslagen är frivilliga, eftersom vi anser att det är viktigt att ha rådighet över sin mark. Vi anser att upplysning i form av information och rådgivning kan öka människors vilja till eget ansvar för det rådande

globala tillståndet. Det är dock en fördel att staten föregår som gott exempel genom att föreslå att Statens fastighetsverk och Sveaskog ska förvalta tätortsnära natur i syftet rekreation och/eller biologisk mångfald samt att även uppmana Sveaskog att öka nettoupptaget.

SHF anser att strategin lägger fram många goda förslag på ”andra verkningsfulla områdesbaserade bevarandeåtgärder”, så kallade OECM. De förslag vi ser speciellt positivt på är följande.

- utveckla arbetet med artrika vägkanter, järnvägsmiljöer och alléer
- utveckla arbetet med artrika kraftledningsgator och stationsområden
- utveckla arbetet med alléer och naturliga gräsmarker längs Göta kanal
- att rapportera naturbetesmarker och slåtterängar med miljöersättning
- att möjliggöra frivillig rapportering av frivilliga avsättningar som skyddade områden eller OECM
- att möjliggöra frivillig rapportering av skogliga impediment
- att möjliggöra rapportering av rekreationsområden
- att möjliggöra för fastighetsägare att frivilligt rapportera sina värdefulla områden

Förslagen till ändring i instruktionsförfordningarna för ett flertal myndigheter ser vi också som ett led i att på ett bättre sätt rapportera alla de positiva åtgärder som redan görs för naturen i vårt land, av de som brukar marken och/eller av de markägare som förvaltar sina fastigheter.

Förslag som berör odlingslandskapet

En nationell fröbank för vilda växter som ett av förslagen att minimera förlusten av biologisk mångfald, anser SHF är en viktig åtgärd eftersom, precis som det står i strategin, den skulle vara ett sätt att bevara ”det historiska och kulturella värdet av växter som var vanligare förr” (s. 549). Vid restaurering av äng- och betesmarker rekommenderas att lokala fröer samlas in. Den här typen av miljöer är ovanliga idag men de mest artrika i våra landskap, varför ett arbete med en fröbank skulle underlätta restaurering av dem, om den fröbank som kan finnas i markerna inte går att väcka.

SHF bedömer att stödet till vall och mellangrödor är relevant, eftersom dessa åtgärder både gynnar den biologiska mångfalden och beskrivs som de åtgärder som kan öka kolinlagringen mest i jordbruksmark (s. 556). Fördelen är även att denna typ av odling utan någon större insats kan ställa om till odling av grödor, vilket kan behövas för vår krisberedskap.

Förslag som berör skogslandskapet

Förslagen gällande nettoupptag i träprodukter är lovvärda. Ett ökat antal inslag av löv har många vinster, både för den biologiska mångfalden, som motståndskraft vid stormar till följd av klimatförändringarna, för minskning av viltskador på skogsplanteringar, för rekreationsvärden och för en mer variationsrik landskapsbild. SHF upplever att man även här tagit ett helhetsgrepp, även om man kan behöva bli än mer detaljerad. Förslaget att stödja uppbyggandet av en trävarubransch och marknad för lövträprodukter är en förutsättning. Det

behövs virke av hållbar kvalitet av alla sorter men även en ödmjukhet inför traditionella metoder att bygga och kombinera olika material så att byggnaderna blir hållbara. I det fortsatta arbetet med utvecklingen av förslagen behöver både forskare, hantverkare, slöjdare och antikvarier beredas möjlighet att delta.

SHF ställer sin dock något skeptisk till att införa en ersättning för gödsling av skog eftersom, vilket även står i strategin, det medför risker för övergödning, biologisk mångfald och skogens motståndskraft (s.225). Förslaget skulle därmed bli kontraproduktivt med övriga förslag vars syfte är just de motsatta.

Synpunkter på författningsförslagen

Miljöbalken

Den ändring som föreslås i miljöbalkens krav på miljökonsekvensbeskrivningar, som innebär tillägget ”kompensera” för negativa miljöeffekter (s.30) befarar SHF kan få ett oönskat resultat. Varje fysisk miljö är unik och om en kompensationsåtgärd skulle vara en godtagbar orsak till att tillåta att miljön försämras kan unika egenskaper och förekomster på den platsen raderas för evigt. Eftersom miljökonsekvensbeskrivningar även gäller kulturmiljöer kan det innebära att en plats historia avlägsnas. En plats historia kan inte flyttas, värdet förloras eftersom det är platsanknutet. Inte heller kan en anläggning få samma värde om den skulle flyttas eller byggas upp på en annan plats, den förlorar sin kontext, även om vissa värden ligger i själva anläggningen. Möjligen kan ändringen i miljöbalken accepteras om ett tillägg görs om *att det inte gäller när det handlar om kulturmiljö*. Troligen krävs som en följd av detta även tillägg med förklaring till tolkning i förordning eller föreskrift, för att förtydliga hur man skiljer på hanteringen av naturmiljöer, biologiskt och grönt kulturarv samt kulturmiljöer.

Skogsvårdslagen

Att i skogsvårdslagen öppna upp för möjligheter för ägare att skapa bryn i landskap mellan skog och odling är något vi särskilt uppskattar (s.34). Vi är helt ense om den beskrivning som står i utredningen att de ”är viktiga miljöer för biologisk mångfald liksom för kulturarvet och landskapsbilden.”

Förordning om statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt

Vi välkomnar även förslaget till ändring i förordning om statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt (LONA) som innebär att även ideella sammanslutningar ska kunna söka bidraget (s.35). Det kan öka det lokala engagemanget och att fler projekt kan komma till stånd, oavsett vilka partier som har majoritet i kommunen. Enligt förordningen får bidrag ges till projekt som bidrar till att nå miljökvalitetsmålen. I dessa beskrivs ofta värdena av kulturmiljöer, varför det är viktigt att bidrag även fördelas till projekt som gynnar det gröna kulturarvet.

Förordning om vattenverksamhet

Sveriges hembygdsförbund bifaller förslaget om återvätning av dränerad torvmark (s.37) med tillägget *förutsatt att den inte har kulturhistoriska värden*. Det finns vissa torvtäkter som utgör kulturmiljöer och för att göra bedömningen om det rör sig om en sådan bör dessa inventeras, likt vattendragens kulturmiljöer har gjorts under senaste decennier.

När det gäller undantaget från omprövning och avveckling av markavvattningsföretag då en återvätning genomförs bör en lydelse läggas till om att *det inte ska gälla för områden som är viktiga för lokal livsmedelsproduktion för krisberedskapen*. Troligen är dessa inte produktiv odlingsmark men förhållandena kan skilja sig åt beroende på var i landet markavvattningsföretaget är beläget.

Restaurering av våtmark bör inte kunna missförstås och det är bra att det finns en beskrivning vad som åsyftas med en restaurering i strategin (s.336). Den är dock en naturvetenskaplig beskrivning av en restaurering, vilket inte är samma som inom humaniora, när det gäller t.ex. kulturmiljövård och byggnadsvård. Där är en restaurering ett återställande till en fysisk utformning som man genom utgrävningar eller dokumentation utrett vad som funnits tidigare i miljön eller i anläggningen. Av det skälet menar vi att det även i fortsättningen ska krävas tillstånd till restaurering, eftersom det blir en prövning och därmed fler aspekter som kan vägas in.

SHF anser även att den lydelse som redan gäller i förordning av vattenverksamhet angående anläggande av våtmark bör ses över och ändras, eftersom det i strategin står att vid anläggandet av en våtmark, dvs. på mark där det tidigare inte funnits någon, i många fall kan öka utsläpp av metan (s.349 och 354). Förslaget till bidrag för anläggande av dessa är för att gynna den biologiska mångfalden. Här anser vi att en avvägning på landskapsnivå bör göras om nyttan blir större än risken för mer utsläpp. Därför bör även detta göras genom tillståndsprövning. Anläggning av en våtmark kan innebära en damm i storleken 5 hektar. (se text nedan.) För att en vattensamling i Sverige ska kallas sjö ska den vara mer än 1 hektar och i landet finns mer än 80 000 sjöar som är upp till 10 hektar. Undantaget som redan finns idag innebär att man kan anlägga en sjö utan tillstånd och den granskning som ett sådan handläggning kräver. Det anser SHF inte är lämplig, utan att ett så stort företag bör miljöprövas.

Förordning om statliga bidrag och ersättning för att restaurera våtmarker inklusive återvätning av dränerad torvmark

Gällande ändring av förordning av vattenverksamhet är det viktigt enligt vår mening att skilja på begreppen. Restaurering och återvätning är att återställa till ett tidigare tillstånd. Däremot är anläggande av våtmark en ny konstruktion och ett nytt tillägg i naturen eller förändrad markanvändning. I förslaget till den nya förordningen om statliga bidrag och ersättning för att restaurera våtmarker och återvåta torvmarker förklaras uttrycket anläggning av våtmark (s.45). Där beskrivs tre olika former, varav den tredje är att anlägga en damm. Eftersom beredningen inte gjort någon kvantifierad uppskattning av effekten på minskade utsläpp till

följd av restaurering av våtmarker utan bara antas ha en positiv effekt (s. 306), kan man ställa sig frågan om anläggandet av dammar ska ingå i förslagen. Idag läggs stora resurser på att riva ut dammar i vattendragen, där en av orsakerna är att det är för kostsamt att underhålla eller att ompröva vattenverksamheten. Det har hittills heller inte avsatts medel till att skapa vattenvägar för fisk, s.k. omlöp, så att dammarna kan bevaras, trots utredningar om energiberedskap och hänsyn till kulturmiljöer. Att i strategin lägga förslaget att statlig ersättning kan erhållas för att anlägga dammar på andra ställen i olika syften, anser vi är kontraproduktivt och inte ett ansvarsfullt sätt att handskas med skattemedel. Uppdraget till beredningen är ”att på ett kostnadseffektivt sätt nå” resultat (s.155). Anläggandet av en damm i närheten av en bostad kan dessutom höja fastighetsvärdet medan fastighetsvärdena minskar vid sänkning av sjöar och utrivning av de vattenspeglar som utgörs av kvarn- eller kraftverksdammarna. De befintliga dammarna bidrar redan idag till den biologiska mångfalden, genom att de ofta är miljöer där flora och fauna anpassat sig till flerhundraåriga förhållanden i och vid vattnet. De är också en samhällsresurs vid torka, för att förhindra översvämning, som branddammarna och i vissa fall även dricksvattentäkter eller för vattenhushållning i krissituationer. De har också de rekreationsvärden som lyfts fram i strategin (s. 355) som både kan locka till sig fåglar och användas för skridskoåkning.

SHF förstår vikten av att tillskapa fler våtmarker men det kan även bli negativa konsekvenser för friluftslivet och de boende i närområdet genom att antalet myggor kommer öka. Vi har tidigare haft malariamyggor i landet och det har på senare tid kommit nya sorters myggor som spritt sig till Sverige. Därför bör länsstyrelserna vid handläggningen även titta på avståndet till bebyggelse när de får in en anmälan, ger tillstånd eller bidrag till dessa åtgärder.

I förslaget till ökad återvätning finns en uträkning om hur mycket åtgärderna skulle kosta per år, vilket skulle uppgå till 2 miljarder (s.331). Den summan går således till att lägga 0,23 % av skogsmarken och 0,5 % av jordbruksmarken under vatten. Det kan låta som en liten del och nödvändig för att vända den negativa trenden men 0,5 % av jordbruksmarken innebär 15 000 hektar, vilket i genomsnitt skulle kunna mätta 250 000 personer per år. Är vi redo för att göra det om vi ser det ur ett krisberedskapsperspektiv?

Ett medskick vi också vill göra är att vissa våtmarker har brukats i historisk tid, såsom mader, ängar och översilningsängar, vilka ofta finns karterade på historiska kartor. För att den biologiska mångfalden i de miljöerna ska öka är det viktigt att de även brukas i framtiden, därför föreslår vi att man gör en satsning på teknikutveckling av maskinell skötsel av fuktiga marker. Vi tror att naturen kommer svara bättre på restaurering av historiskt våta marker och även spara resurser vid projektering samt minska storleken på åtgärderna.

Gällande bemyndigandet att meddela föreskrifter i den nya förordningen om statliga bidrag till restaurering av våtmarker och återvätning av torvmark (s.49), finner SHF det lämpligast att Naturvårdsverket tilldelas den uppgiften. I Sverige finns inte bara en länsstyrelse utan de är fler myndigheter, om än statens förlängda arm. En parallell bidragsförordning där sektorsmyndigheten skrivit föreskrifterna är *Förordningen om bidrag till förvaltning av*

värdefulla kulturmiljöer, där länsstyrelserna fördelar bidragen men där Riksantikvarieämbetet meddelar föreskrifter.

För Sveriges hembygdsförbund

Jan Nordwall
Generalsekreterare

Helena Rosenberg
Kulturmiljöstrateg